

VÝZNAM TELEOLOGICKÉHO VÝKLADU

MGR. MÁRIA DORKOVÁ

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH

PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA TEÓRIE ŠTÁTU A PRÁVA

Abstrakt

Článok poukazuje na význam doktrín existujúcich a uplatňujúcich sa v našom právnom poriadku, ako aj na existenciu a význam materiálnych prameňov práva. Právna doktrína má zásadný vplyv na tvorbu práva a na rozhodovanie súdov napriek tomu, že v súčasnosti nepatrí k oficiálnym právnym prameňom. Článok opisuje doktrinálny výklad ako právne nezáväzný a zároveň vyzdvihuje jeho dôležitosť. Doktrína má význam aj pri aplikácii práva, pretože interpretuje vágne, teda neurčité, nejasné pojmy objektívneho práva. Význam doktrinálneho výkladu z hľadiska materiálnych prameňov práva je predovšetkým v tom, že právo musí rešpektovať existujúce zásady v práve bez ohľadu na to, či sú vyjadrené ako formálny prameň práva, teda v písanom texte, alebo existujú len ako materiálny prameň práva.

Dorková, Mária. Význam teleologického výkladu. *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, roč. 3, 2011, č. 6, s. 113-125.

Úvod

Doktríny, ktoré existujú v rámci slovenského a českého právneho prostredia (doktríny ústavných súdov), sa týkajú predovšetkým materiálneho právneho štátu, ako aj legality, trojdelenia štátnej moci, princípu právnej istoty a proporcionality, úpravy základných práv a slobôd (úprava vzťahov medzi občanom a štátom), zrozumiteľnosti práva, komplexnosti jeho interpretácie a generality (všeobecnosti) právnych noriem. Doktríny ústavného súdu sú obsiahnuté predovšetkým v odôvodneniach rozhodnutí. Musíme konštatovať, že odôvodnenie, ktoré je nevyhnutnou súčasťou rozhodnutia, má nezastupiteľný význam, pretože obsahuje východiská, analýzy a závery. Problémom, pokiaľ ide o rozhodnutia ústavného súdu, je ich vynútiteľnosť. Teda ako vymôcť núteným spôsobom výrok, resp. jeho obsah. Ústava SR ani zákon o ústavnom súde výslovne neobsahujú vynútiteľnosť rozhodnutí ústavného súdu. „Ústavný súd nemá žiadnu možnosť dosiahnuť núteným spôsobom akceptovanie výrokov svojich rozhodnutí, preto zostáva za platnej ústavnej úpravy na adresátoch (účastníkoch) verdiktov ústavného súdu, ako sa vyrovnajú s výrokmi, ktorými ústavný súd konštatuje porušenie ústavnosti... Nútený výkon svojich

rozhodnutí nemůže ústavní soud dosiahnuť ani prostredníctvom iných štátnych orgánov.“¹

Pramene práva v materiálnom zmysle

Pojem prameň práva môžeme chápať vo viacerých významoch. Vyjadruje vonkajšiu formu právnych noriem (pramene práva vo formálnom zmysle slova), v materiálnom zmysle ako zdroje obsahu práva, zdroje, odkiaľ sa právo berie, materiálne podmienky reprodukcie spoločnosti ovplyvňujúce tvorbu práva a z ktorých tvorba práva vychádza, a nakoniec ako zdroj poznania (pramene práva v gnozeologickom zmysle).² V. Knapp uvádza, že otázka prameňov práva sa chápe ako otázka *quid iuris*, resp. čo spôsobuje, že platia určité oprávnenia a im zodpovedajúce povinnosti. Ide o heteronómne pramene práva, povedané inak, formálne pramene práva. Materiálne pramene práva zasa v jeho ponímaní odpovedajú na otázku, odkiaľ sa právo v spoločnosti zobralo.³

P. Holländer definuje pramene práva ako vedecké pojmy teórie práva, ktoré zákonite musia odrážať objektívnu realitu a reflektovať na stav existujúci v praxi. „**Spoločenská prax, a nie želanie alebo proklamácia subjektu štátnej moci je východiskom i verifikátom nášho poznania v teórii práva. Preto za pramene práva považujeme v praxi existujúce vonkajšie formy vyjadrenia práva (bud' štátom výslovne proklamované, alebo štátom výslovne neproklamované, ale existujúce).**“⁴ J. Prusák na druhej strane hovorí o sociologických školách hľadajúcich prameň práva v spoločnosti a vo vzťahoch vznikajúcich medzi ľuďmi, ako aj o jusnaturalistoch, ktorí vidia pramene práva v absolútnych právach človeka, Božej prozreteľnosti a ľudskej prirodzenosti, analytické smery zas v ústave a zákonoch.⁵ R. Alexy člení pramene práva na formálne – zakladajúce validitu normy na základe jej pôvodu, teda na základe vytvorenia povolaným orgánom a materiálno-legitímne dôvody na sudcovské rozhodovanie.⁶

V tomto článku sa budeme **venovať len prameňom práva v materiálnom zmysle**. Máme na mysli zdroje obsahu práva, podmienky determinujúce

¹ BRÖSTL, A., KEUČKA, J., MAZÁK, J. *Ústavný súd Slovenskej republiky (organizácia, proces, doktrína)*. Košice : Vyd. ÚS SR, 2001, s. 83-84.

² GERLOCH, A. *Teorie práva*. 5. Upravené vydání. Praha : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 132.

³ KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha : C.H.BECK., 1995, s. 129.

⁴ HOLLÄNDER, P. K pojmu prameňov práva. *Právny obzor*, 1985, č. 12, s. 1074.

⁵ PRUSÁK, J. *Teória práva*. Bratislava : Vydavateľské oddelenie PraF UK, 1995, s. 187-188.

⁶ ALEXY, R. Precedent in Federal Republic in Germany. In KÜHN, Z. *Aplikace práva ve složitých případech soudy*. Praha, 2002, s. 123.

obsah právnych noriem, napríklad stav danej spoločnosti, politického režimu, štátu, zvyklosti a tradície, ale taktiež technologická, kultúrna a predovšetkým ekonomická úroveň. Nesmieme zabudnúť ani na to, že obsah právnych noriem ovplyvňujú aj medzinárodné spoločenstvá, respektíve jednotlivé štáty so svojimi právnymi systémami, vývojový stupeň ľudskej civilizácie. **Môžeme povedať, že pod pojmom materiálne pramene práva rozumieme spoločensko-historický kontext, v ktorom právo vzniká, sú to predovšetkým záujmy, ktoré sa do obsahu práva premietajú.**⁷ Jednou z podôb, kde sú uvedené potreby a záujmy prezentované, sú doktrínálne diela a relevantná judikatúra. V tomto prípade pozitivistická koncepcia, ktorá tvrdí, že právo je identické so súhrnom písaných zákonov, je spochybňovaná. **Nemecký Spolkový Ústavný súd** v súvislosti s dotváraním práva a účelnosťou v jednom zo svojich rozhodnutí uviedol: „Tradičná viazanosť sudcu zákonom, táto nosná súčasť zásady deľby moci a tým i právneho štátu, je však v základnom zákone modifikovaná formuláciou, podľa ktorej je aplikácia práva viazaná »zákonom i právom«. Tým je podľa všeobecnej mienky odmietnutý úzky a zákonný pozitivizmus. Táto formulácia udržiava vedomie toho, že zákon a právo sa síce fakticky a vo všeobecnosti kryjú, no nie nevyhnutne a vždy. Právo nie je identické so súhrnom písaných zákonov. Oproti pozitívnym ustanoveniam štátnej moci môže podľa okolností **existovať prírastok na práve**, ktorý má svoje pramene v ústavne konformnom právnom poriadku ako významovom celku a voči písanému zákonu je spôsobilý pôsobiť ako korektív. Nájsť ho a realizovať v rozhodnutiach je úlohou súdnej aplikácie práva.“⁸

Na dané rozhodnutie nadväzuje aj nález Ústavného súdu Českej republiky, ktorý okrem zdôraznenia významu teleologickej argumentácie hovorí podľa nášho názoru aj o **existencii materiálnych prameňov práva a o ich využití, keď konštatuje:** „... nie je možné stotožňovať text právneho predpisu a právnu normu, ktorá je významom tohto textu. Je potrebné vziať do úvahy, že právna norma sa nie vždy musí kryť s tým, ako bola vyjadrená v texte zákona, a to ani v tom prípade, keď sa text môže javiť ako jednoznačný a určitý.“⁹ Nemecký Spolkový Ústavný súd zároveň hovorí aj o existencii situácií, ktoré prezumujú, že súdy sa môžu na základe zásad a ideálov **obsiahnu-**

⁷ RÖSTL, A., KEUČKA, J., MAZÁK, J. *Ústavný súd Slovenskej republiky (organizácia, proces, doktrína)*. Košice : Vyd. ÚS SR, 2001, s. 105.

⁸ BVerfGE 34, 269 (286 a nasl.) In ALEXY, R. *Pojem a platnosť práva*. Bratislava : Kalligram, 2009, s. 72.

⁹ Nález Ústavného súdu Českej republiky, PL. ÚS 261/06, č. 13.

tých v zákone hoci aj nepriamo odkloniť od doslovného textu zákona a rozhodovať contra legem.¹⁰

Doktrínálny výklad vo všeobecnosti

Samotný **doktrínálny výklad** sa nazýva aj vedeckým výkladom, predstavuje vedecké skúmanie platného práva. Môže ho podávať ktokoľvek, podmienkou však je odborná stránka výkladu. Vo väčšine prípadov sú to odborníci z právnej vedy a právnej praxe. Doktrínálny výklad je obsiahnutý v učebniciach, odborných článkoch, rôznych komentároch k zákonom a v neposlednom rade aj v monografiách. Výrazne ovplyvňuje právnu prax.¹¹ Pojem „doktrína“ je výstižný pre jeho spoločný základ slova s vedeckým výkladom označovaným synonymicky „doktrínálny výklad“. Doktrínálny výklad **nie je právne záväzný**, používajú sa však vedecké metódy pri poznávaní práva, ktoré **priznávajú danému výkladu väčšiu dôveryhodnosť**.¹² Ústavný súd Slovenskej republiky vyslovil právny názor, v ktorom tvrdí, že doktrínálny výklad nie je právne záväzný a nemá hodnotu dôkazu.¹³ **Sme toho názoru, že jeho význam z hľadiska materiálnych prameňov práva je predovšetkým v tom, že právo musí rešpektovať existujúce zásady v práve, bez ohľadu na to, či sú vyjadrené ako formálny prameň práva, teda v písanom texte, alebo existujú len ako materiálny prameň práva.** Právne systémy jednotlivých štátov totiž právo nemajú limitované len tým, čo je obsiahnuté v právnych textoch. Aj to je dôvod spochybňovania pozitivistckej doktríny formálnych prameňov práva odmietajúcej priznanie existencie prírastku na práve, ako už bolo uvedené vyššie. Musíme tiež konštatovať, že vedecký výklad zastáva dôležité miesto pri tvorbe právnych názorov a doktrín nielen všeobecných súdov, ale aj Ústavného súdu Slovenskej republiky. L. Morawski tvrdí, že súčasné ústavy sú postavené na abstraktných zásadách, čo vytvára široký priestor pre rozvoj práva prostredníctvom výkladu, najmä v prípade potreby racionálneho a spravodlivého rozhodnutia. Ústavné súdy a najvyššie súdy jednotlivých štátov rozhodujú na základe zásad, ktoré nemajú priamu oporu v písaných zákonných textoch, nie sú teda explicitne sformulované. Zároveň tvrdí, že racionálne rozhodovanie je dôležitejšie a zá-

¹⁰ ALEX, R.: Precedent in Federal Republic in Germany. Darmouth 1997. In KÜHN, Z. *Aplikace práva ve složitých případech soudy*. Praha, 2002, s. 123.

¹¹ Bližšie pozri: DOLEŽAL, T. Právní hermeneutika a problematika tzv. předporozumění. In *Problémy interpretace a argumentace v soudobé právní teorii a právní praxi*. Sborník příspěvků z vědeckého kolokvia kateder teorie práva. Praha : Eurolex Bohemia, 2003, s. 213.

¹² BRÖSTL, A. *Politické a právne teórie 19. a 20. storočia*. Košice : Vysokoškolské učebné texty, Právnická fakulta, 1993, s. 60.

¹³ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 31/99.

roveň čoraz častejšie ako potreba rozhodovania na základe litery zákona a v jej súlade.¹⁴ **V danom prípade je však namieste otázka, či cieľom tvorby práva nie je vydať spravodlivú a racionálnu právnu normu. Odpoveď bude bezpochyby kladná, avšak prax býva často rozdielna.** Podľa nášho názoru je nemysliteľné, aby legislatíva reagovala pružne na všetky zmeny, ktoré sa v spoločnosti udejú, no rešpektujúc princíp zákazu denegatio iustitiae súdy majú možnosť, aj keď istým spôsobom obmedzenú, rozhodnúť na základe právnych princípov, ktoré sú všeobecne uznávané bez ohľadu na to, či sa nachádzajú v písanej podobe, alebo predstavujú materiálny prameň práva.

Vplyv doktrín na tvorbu práva a rozhodovanie súdov

Z jednotlivých konštatovaní vyplýva, že kontinentálny typ právnej kultúry pod pramene práva subsumuje nielen pramene, ktoré sú formálne vytvárané štátom, prípadne tie, ktoré štát uznáva, teda právne obyčaje, ale patrí sem aj sudcovská judikatúra, právne princípy, materiály vyhotovované prípravou legislatívnu komisiou, **právna doktrína**, ale aj mimoprávne pravidlá. **Práve právna doktrína má obrovský vplyv na tvorbu práva a rozhodovanie súdov napriek tomu, že v súčasnej dobe nepatrí k oficiálnym právnym prameňom.** Napriek tomu, vo Veľkej Británii v 19. storočí takzvané books of authority boli považované za dôležitý prameň práva a ich obsah tvorili diela významných právnych autorít. V zmysle striktnej precedentnej doktríny v práve common law môžu byť záväzné len rozhodnutia vyšších súdov v rámci existujúcej súdnej hierarchie. Vo Veľkej Británii má striktná precedentná doktrína tradične najsilnejšie postavenie. Vychádza sa z nasledovného stavu: rozhodnutia House of Lords sú záväzné pre všetky ostatné súdy vrátane samotnej Snemovne lordov. Rozhodnutia Court of Appeal sú záväzné pre všetky nižšie súdy a tiež pre Court of Appeal. Rozhodnutia High Court of Justice nasledujú všetky nižšie súdy, hoci to nie je obligatórne. Majú však veľkú presvedčovaciu silu a sú všeobecne nasledované aj inými oddeleniami High Court of Justice a Crown Court.¹⁵ **Doktrína má význam aj pri aplikácii práva, pretože interpretuje vágne, teda neurčité, nejasné pojmy objektívneho práva.** Z. Kühn uvádza, že vzťah doktríny a sudcovskej moci je vo vzájomnej korelácii, je teda obojsmerný. Doktrína komentuje rozhodnutia súdov, reflektuje judikatúru, systematizuje ju, sama sa necháva inšpirovať ju-

¹⁴ Bližšie pozri: MORAWSKI, L. Główne problemy współczesnej filozofii prawa. Prawo k toku przemian. Warszawa, 2000, s. 205. In KANÁRIK, I. *Vybrané otázky recentných prameňov práva v Slovenskej republike*. Košice : Edičné stredisko UPJŠ Košice, 2004, s. 13.

¹⁵ BRÖSTL, A, DOBROVIČOVÁ, G., KANÁRIK, I. *Teória práva*. Košice : Právnická fakulta, UPJŠ v Košiciach, 2007, s. 60.

dikaturou. Zároveň doktrína ovplyvňuje súdne rozhodnutia komentármi a inými výstupmi.¹⁶ Na porovnanie, ústavný princíp, ktorý nemusí byť explicitne formulovaný v ústave, sa vyznačuje vyšším stupňom zovšeobecnenia ako samotná doktrína ústavného súdu. Doktrína totiž vzniká v procese rozhodovacej činnosti ústavného súdu, je rozpracovaním a potvrdením ústavného princípu pri posudzovaní spoločenských vzťahov (právných) a rozhodovaní o nich.¹⁷ P. Holländer rozumie pod termínom „doktrína právneho myslenia“ modalitu, čiže „všeobecne akceptované interpretačné a argumentačné postupy“.¹⁸

Právne princípy priamo nezakotvené v právnych normách môžeme považovať za materiálne pramene práva, ktoré pomocou doktrinálneho výkladu napomáhajú tvoriť právo. J. Prusák uvádza, že právne princípy nám umožňujú prekonávať obchádzanie práva, zneužívanie právnych noriem. „Aplikáciu právnych princípov treba uskutočniť na základe právneho textu, v ktorom je princíp zakotvený, z ktorého je interpretáciou zákona alebo zmluvy odvodený, a to na základe racionálnych právnych argumentov.“¹⁹ J. Boguszak definuje právne princípy ako isté pravidlá vytvorené v právnej kultúre, ktoré sú imanentnou súčasťou právneho štátu, či už sú, alebo nie sú výslovne vyjadrené v platných právnych normách.²⁰ Je dôležité poznamenať, že právne princípy sú historicky podmienené, majú objektívnu povahu, z čoho vyplýva, že nie sú nemenné. Neexistuje súpis právnych princípov existujúcich v právnom štáte. Aplikujú sa teda princípy, ktoré vieme vyvodiť z ústavy, a tiež princípy formulované judikatúrou Ústavného súdu SR. Ústavný súd ústavne princípy sám nevytvára, ale len potvrdzuje svojou rozhodovacou činnosťou a uvádza ich do právnej praxe. „Výsledkom procesu foriem uvádzania ústavných princípov do ústavnoprávnej praxe je vznik a pôsobenie doktrín ústavného súdu.“²¹ Doktrína je výsledkom rozhodovacej činnosti ústavného súdu, je rozpracovaním, ale zároveň aj potvrdením ústavného princípu v prípade posudzovania právnych vzťahov a rozhodovania o nich. Dok-

¹⁶ KÜHN, Z. *Aplikace práva ve složitých případech soudy*. Praha, 2002, s. 114-115.

¹⁷ KANÁRIK, I. *Zvrchovanosť zákona (Aktuálne otázky v Slovenskom právnom poriadku)*. Košice : Právnická fakulta UPJŠ, 2003, s. 79.

¹⁸ HOLLÄNDER, P. Hlavní doktríny Ústavního soudu České republiky. In *Zjednocovanie a vývoj judikatúry ústavných súdov, zborník konferencie, 25.-27. októbra 2000 Levoča*. Košice : Ústavný súd SR, 2001, s. 63.

¹⁹ PRUSÁK, J. Princípy v práve. In *Právny obzor*, 1997, č. 3, s. 221.

²⁰ BOGUSZAK, J. Právní principy, hodnoty, finalita. In.: *Právní principy. Sborník z kolokvia Právnické fakulty Univerzity Karlovy*. Praha, 1999, s. 26-27.

²¹ DOBROVIČOVÁ, G., KANÁRIK, I. Vzťah právneho (ústavného) princípu a doktríny Ústavného súdu. Teoretické a legislatívne otázky práva II. In *Zborník príspevkov z vedeckej konferencie konanej pri príležitosti 30. výročia Právnickej fakulty. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika*, Košice 2003, s. 43.

trínu ústavného súdu môžeme označiť ako istý medzičlánok alebo stupeň medzi samotným ústavným princípom a právnou úpravou, ktorá je naplnením ústavného princípu. Podľa A. Bröstla: „Pod doktrínou Ústavného súdu Slovenskej republiky rozumieme súhrn princípov, ktoré Ústavný súd Slovenskej republiky akceptuje, uplatňuje a ochraňuje vo svojej činnosti, to znamená pri uskutočňovaní svojich právomocí. Je zrejme, že doktrínu nemožno presadzovať bez zodpovedajúcej škály technických prostriedkov, na základe ktorých sa hľadajú riešenia konkrétnych problémov.“²²

Doktrína ústavného súdu sa formálne nachádza v stanoviskách, právnych názoroch (odôvodneniach) ústavného súdu. Najčastejšie ju nájdeme v rozhodnutiach týkajúcich sa interpretácie ústavy a ústavných zákonov alebo v nálezoch o súlade právnych predpisov. Podľa čl. 31 ods. 1 Spravovacieho a rokovacieho poriadku Ústavného súdu SR č. 114/1993 Z. z. sa v Zbierke nálezov a uznesení Ústavného súdu uverejňujú nálezy a rozhodnutia, ktoré sa týkajú výkladu podľa čl. 128 ústavy a iné uznesenia, o ktorých uverejnení rozhodne plénum ústavného súdu. Zbierka nálezov a uznesení teda z pohľadu právnej teórie a právnej praxe obsahuje najvýznamnejšie a z právneho hľadiska najpodstatnejšie časti rozhodnutí. Všetky ostatné uznesenia, nachádzajúce sa mimo zbierky, ostávajú bez významu pre vývoj doktrín ústavného súdu. J. Mazák zdôrazňuje význam právnych viet v rozhodovacej činnosti Ústavného súdu SR v dokumente vydanom pre potreby právnej teórie, legislatívnej tvorby práva, ale aj realizácie práva, keď konštatuje: „Z formálneho, ale aj praktického hľadiska obsahového je vhodným základom pre tvorbu doktríny ústavného súdu pri ochrane ústavnosti, najmä pri ochrane ľudských práv a základných slobôd spracovanie/tvorba právnych viet. Funkčnosť a praktickosť tvorby právnych viet je významná v tom, že vytváranie zoskupení právnych viet (podľa obsahu, formy, rokov, procesných alebo hmotnoprávnych kritérií) napomáha komplexnejšie skúmanie doktrinálnych otázok spojených s ochranou ústavnosti.“²³ Je potrebné ešte upozorniť na význam právnych viet, ktorý spočíva v upriamení pozornosti na riešenia, ktoré už boli prijaté a sú obohatené o nové argumentačné prístupy vychádzajúce z interpretačných metód a právnej argumentácie. Cieľom právnych viet je tiež upozorniť na reakcie súvisiace so zmenou ústavných noriem, prípadne medzinárodných zmlúv, ktorými je viazaná Slovenská republika, ako aj poukázať na nové riešenia, ktoré ešte neboli predmetom konania o ochrane ústavnosti. Doktríny ústavného súdu sú obsiahnuté najmä v odôvodneniach jeho rozhodnutí. Aj keď záväzná je len výroková časť rozhodnutia, **odôvodnenie má ne-**

²² BRÖSTL, A., KLUČKA, J., MAZÁK, J. *Ústavný súd Slovenskej republiky (organizácia, proces, doktrína)*. Košice : Vyd. ÚS SR, 2001, s. 134.

²³ MAZÁK, J. *Právne vety v rozhodovacej činnosti Ústavného súdu SR 1993-2000*. Publikácia vydaná Ústavným súdom SR, s. 11 a nasl.

zastupiteľný význam z dôvodu východísk, analýz a právnych rozborov, ktoré sú jeho obsahom. Je potvrdené praxou ústavného súdu, že aj tie jeho rozhodnutia, ktoré nemajú všeobecnú záväznosť z dôvodu riešenia vzťahov v individuálnych prípadoch (inter partes), **majú faktický význam preceden-tov.** Právna prax sleduje jednotlivé rozhodnutia ústavného súdu a hodnotí ich. Z toho vyplýva aj narastajúci význam doktrín ústavného súdu. Môžeme rozlišovať tri roviny vplyvu doktrín ústavného súdu:

1) Pri výklade ústavy a ústavného zákona (čl. 128 ústavy) – význam doktríny ústavného súdu nachádzajúcej sa v odôvodnení rozhodnutia podávajúceho výklad ústavy a ústavného zákona (legálny výklad) je odvodený od všeobecnej záväznosti uvedeného výkladu. Legálny výklad má praktický dosah pozitívnej tvorby práva ústavným súdom. **Doktrína ústavného súdu, o ktorú sa legálny výklad opiera a od ktorej sa odvodzuje, sa tak stáva jedným z materiálnych prameňov tvorby práva,** ale zároveň aj formálnej tvorby práva.²⁴

2) Pri rozhodovaní o sťažnostiach (čl. 127 ústavy) ide o ústavnú doktrínu sformulovanú v procese rozhodovania o sťažnostiach fyzických a právnických osôb.

3) Pri rozhodovaní o súlade právnych predpisov (čl. 125, čl. 125a, čl. 125b ústavy) – všeobecne záväzný je výrok ústavného súdu v konaní o súlade právnych predpisov. Odôvodnenia rozhodnutí o súlade právnych predpisov však majú nesporný faktický význam. To platí, samozrejme, aj o ústavných doktrínach, ktoré sú obsahom odôvodnení nálezov ovplyvňujúcich tvorbu práva orgánmi, ktoré nesúladné predpisy vydali pri plnení ústavnej povinnosti (vyplývajúcej z čl. 125 ods. 3 ústavy) uviesť ich do súladu s predpismi označenými v čl. 125 ods. 1 ústavy.

Medzi ďalšie materiálne pramene práva patria aj mimoprávne pravidlá správania, ktoré tvoria dôležitý nástroj pri tvorbe právnych textov. Sú nevyhnutným prostriedkom na dosiahnutie fungujúceho systému práva. Medzi tieto mimoprávne pravidlá správania patria najmä obyčaje, morálne normy, pravidlá spravodlivosti a slušnosti. Osobitnú pozornosť je potrebné venovať aj právnym princípom. Právna teória a právna prax nemajú jednotný názor na ich pôsobenie v našom type právnej kultúry. R. Dworkin za právne princípy považuje aj tie, ktoré nemajú oporu v právnych normách, teda nie sú

²⁴ DOBROVIČOVÁ, G., KANÁRIK, I.: Vzťah právneho (ústavného) princípu a doktríny Ústavného súdu. Teoretické a legislatívne otázky práva II., Zborník príspevkov z vedeckej konferencie konanej pri príležitosti 30. výročia Právnickej fakulty. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Košice 2003, s. 48.

zakotvené ani v ústave, v zákonoch alebo v doktríne, no uplatňujú sa v spoločnosti a sú morálnymi princípmi, platia v dôsledku svojho obsahu.²⁵

Ústavný súd Českej republiky sa v jednom zo svojich náleзов vyjadril nielen k procesnej stránke zmeny judikatúry vyšších súdov, ale zároveň vyslovil isté materiálne predpoklady tejto zmeny: „Dokonca i keby tieto procedúry (zmena nazerania spoločnosti na právo, ekonomické zmeny, zvýšenie kultúrnej úrovne, zmena politického režimu... – pozn. autora) neboli pre uvedené prípady zakotvené v pozitívnom práve, nič by to nemenilo na povinnosti súdov pristupovať k zmene judikatúry nielen opatrne a zdržanlivo (to znamená výlučne v nevyhnutných prípadoch opodstatňujúcich prekročenie princípu predvídateľnosti), ale tiež s dôkladným odôvodnením takého postupu, samozrejme, jeho súčasťou by malo nevyhnutne byť aj presvedčivé vysvetlenie toho, prečo napriek očakávanému rešpektu k doterajšej rozhodovacej praxi bolo rozhodnuté inak.“²⁶ V podstate ide o opustenie zásady *stare decisis*. Podobné vyjadrenie Ústavného súdu Českej republiky sa nachádza aj v ďalšom jeho náleze, v ktorom uviedol: **„Materiálny právny štát je vybudovaný okrem iného aj na dôvere občanov v právo a právny poriadok.** Podmienkou dôvery je stabilita právneho poriadku a dostatočná miera právnej istoty občanov. Stabilita právneho poriadku a právna istota je ovplyvňovaná nielen legislatívnou činnosťou štátu (tvorbou práva), ale tiež činnosťou štátnych orgánov aplikujúcich právo, pretože až aplikácia a interpretácia právnych noriem vytvára vo verejnosti vedomie toho, čo je a čo nie je právom. Stabilita práva, právna istota jednotlivca a v konečnom dôsledku tiež miera dôvery občanov v právo a v inštitúcie právneho štátu ako také ovplyvňujú preto aj to, akým spôsobom orgány aplikujúce právo, predovšetkým súdy, ktorých základnou úlohou je poskytovať ochranu právam, pristupujú k výkladu právnych noriem.“²⁷

V konečnom dôsledku, na uvedenom význame judikatúry súdov je založená aj doterajšia judikatúra ústavných súdov a tiež Európskeho súdu pre ľudské práva, ktoré považujú za zákon v materiálnom zmysle práve judikatúru súdov. Rozhodujúce teda je, či je výklad právnych noriem v čase ustálený, čo však na druhej strane neznamená, že výklad právnej normy, ktorý už bol raz dosiahnutý, je nezmeniteľný. „Princíp právnej istoty a princíp rovnosti pred zákonom totiž vyžadujú, aby sa judikatúra súdov za určitých podmienok menila (zmena hodnotového nazerania na právo, zmena kultúrnych predstáv spoločnosti o práve, zmeny v štruktúre právneho poriadku, ktoré ležia nad

²⁵ DWORKIN, R. Když se práva berou vážně. OIKOYMENH, Praha 2001. In HOLLÄNDER, P. *Nástin filosofie práva. Úvahy strukturální*. Praha 2002, s. 49.

²⁶ *Nález Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 18. 4. 2007*, sp. zn. IV. ÚS 613/06, bod č. 25.

²⁷ *Nález Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 20. 9. 2006*, sp. zn. II. ÚS 566/05.

interpretovanou normou...), a to určitým vopred stanoveným postupom.²⁸ Ústavný súd Českej republiky taktiež judikoval, že vo všeobecnej rovine vo vzťahu k záväznosti súdnej judikatúry by sa mal už raz použitý výklad stať viac konformnejším s právnym poriadkom ako významovým celkom, svedčiacim tak pre zmenu práva. Mal by byť zároveň východiskom pre rozhodovanie nasledujúcich prípadov rovnakého druhu tak z pohľadu princípu právnej istoty, predvídateľnosti práva, ochrany oprávnenej dôvery v právo (oprávnených legitímnych očakávaní), ako aj z pohľadu princípu formálnej spravodlivosti (rovnosti), pokiaľ nedôjde k následnému nájdeniu dostatočne relevantných dôvodov, ktoré sú racionálne podložené a odôvodňujú teda zmenu výkladu určitých ustálených ustanovení.²⁹ Z toho vyplýva, že princíp právnej istoty má v adresátovi práva vyvolávať aspoň rámcovú predstavu o tom, či jeho konanie je v súlade s právom alebo je s ním v rozpore. Rovnako potom princíp rovnosti pred zákonom znamená, že zákon má byť interpretovaný pre všetky prípady, ktoré spĺňajú rovnaké podmienky rovnako.

Musíme však konštatovať, že to nebude platiť bez výnimiek, pretože ak existujú dostatočne legitímne dôvody (stačí aj jeden legitímny dôvod) na zmenu výkladu právnej normy a zároveň sú splnené aj všetky procedurálne postupy, nič nebráni použitiu inej ako obvyklej interpretácie právnej normy (týmto spôsobom je možné ospravedlniť zásah do právnej istoty a rovnosti pred zákonom). Každá zmena ustálenej judikatúry súdov z hľadiska materiálneho právneho štátu okrem dodržania formálneho procesného postupu potrebuje aj dostatočne legitímny dôvod, ktorý je potrebné odôvodniť. Zmena ustálenej judikatúry tak kladie zvýšené nároky na odôvodnenie nových rozhodnutí. Pokiaľ zmena výkladu ustálenej judikatúry nie je dostatočne odôvodnená, nie je možné ju považovať za konformnú s požiadavkou materiálneho právneho štátu.³⁰ Ústavný súd Slovenskej republiky sa v rámci svojich právomocí zaoberá prípadmi, ktorých počet a zložitosť rastie. Je to dôsledok toho, že štát a spoločnosť čoraz viac a častejšie prechádzajú k tomu, že všetky svoje problémy definujú ako právne problémy a očakávajú ich riešenie od výkladu práva a od toho, kto tento výklad podáva v poslednej inštancii.³¹

Doktrínálny výklad je obsiahnutý a používaný aj v komentári Ústavy Slovenskej republiky. Niektoré otázky, ktoré by mali byť v ústave upravené, pretože sú závažné, v nej upravené nie sú. Napriek tomu môžeme konštato-

²⁸ *Nález Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 20. 9. 2006*, sp. zn. II. ÚS 566/05.

²⁹ *Nález Ústavného súdu Českej republiky* sp. zn. III. ÚS 252/04.

³⁰ MELZER, F. *Metodologie nalézání práva (Úvod do právní argumentace)*. Praha : C.H.BECK, 2010, s. 31.

³¹ BRÖSTL, A., KLUČKA, J., MAZÁK, J. *Ústavný súd Slovenskej republiky*. Košice : Vyd. ÚS SR, 2001 s. 152.

vať, že **ústava vykazuje znaky moderného štátu a práva**. Sú v nej obsiahnuté základné princípy, pravidlá organizácie a realizácie verejnej moci v štáte, vzťah jednotlivca a štátu. **Uplatnenie práva súvisiaceho s ústavou má dve podoby. Tou prvou je výklad ústavy, priama aplikácia noriem ústavy je skôr v rozhodovacej činnosti ústavného súdu než všeobecných súdov a ďalších orgánov verejnej moci. Druhou je výklad a aplikácia právnej normy obsiahnutej v zákonoch a iných všeobecne záväzných právnych predpisoch.**

Ústava SR obsahuje viac ustanovení, ktoré nie sú jednoznačné, v tomto prípade prichádza do úvahy použitie doktrínálneho výkladu. Ústava SR nepoužíva dôsledne rozlišovanie medzi ústavou a ústavnými zákonmi. Nie je jednoznačná úprava napríklad čl. 87 ústavy, v ktorom sa používa raz slovo zákon ako legislatívna skratka, ktorá zahŕňa aj ústavné zákony (čl. 87 ods. 1, 3 a 4), inokedy je potrebné toto slovo vykladať doslovne (čl. 87 ods. 2 ústavy), lebo pri zachovaní jedného interpretačného postupu by sa zvrátil zmysel ústavnej úpravy. Neurčitý je aj pojem „štátny zväzok“ uvedený v čl. 7 ods. 1 ústavy. Ústava v čl. 125 ods. 1 nerozlišuje nariadenia vlády podľa čl. 120 ods. 1 („obyčajné nariadenia“) a aproximačné nariadenia uvedené v čl. 120 ods. 2 ústavy. „Výkladom ústavnej normy nemožno doplniť ústavnú úpravu nad rámec skutočnej úpravy o neexistujúce pravidlá správania. Výkladom ústavnej normy nemožno ani nahradiť alebo poprieť skutočný účel úpravy, zameniť oprávnené subjekty a podobne. Iba vtedy, keď ústavná norma je nejasná (neurčitá) a nedáva zreteľnú odpoveď na otázku, aká je právomoc orgánu verejnej moci, aké je základné právo alebo sloboda, možno prikročiť k výkladu ústavnej úpravy.“³² Pomocou výkladu zisťujeme subjekty, objekty, alebo obsah ústavnej úpravy. Musíme pritom brať do úvahy skutočnosť, že Ústavný súd Slovenskej republiky ani iný súdny orgán nemôžu tvoriť právo. **Môžeme konštatovať, že súdne orgány ustávajú obsah právnej úpravy prijatej zákonodarnou mocou – nachádzajú právo.** Judikatúra Ústavného súdu SR o pojme právny štát sa venuje E. Bárány. Možno len súhlasiť s jeho názorom, že čl. 1 ods. 1 ústavy deklarujúci, že Slovenská republika je právny štát, **pôsobí východiskovo**. Práve od neho sa odvíja logika ústavy a rozhodnutí ústavného súdu.³³ Zisťuje sa, či bola priznaná ochrana konkrétnemu záujmu. Výklad ústavy je obmedzený formuláciou, teda účelom a obsahom právnej normy. „K prvkom implikovaným v ústavnom princípe právneho štátu sa radí taká interpretácia a aplikácia práva, pri ktorej sa okrem formálnych znakov právnej úpravy rešpektuje aj obsah právnej úpravy. Iden-

³² Bližšie pozri: DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky, Komentár*, 2. Šamorín : Heuréka, 2007, s. 15.

³³ BÁRÁNY, E. Právny štát v rozhodnutiach Ústavného súdu Slovenskej republiky. In *Ústavnosť a politika*, roč. 2, 2002, č. 2, s. 15-21.

tifikácia obsahu právnej úpravy by sa mala začať určením účelu právnej normy.³⁴ Politické aspekty, rovnako ako aj nežiaduce ekonomické vplyvy by pri výklade ústavy mali ostať bokom (dominujú pri tvorbe práva, ale pri jej realizácii by mali ostať bokom). Na druhej strane by sa však mali zohľadňovať princípy hoci aj nepriamo určiteľné z ústavy. Pri každej právnej norme je potrebné v prvom rade zistiť jej účel. Pri zisťovaní účelu ústavnej normy zásadnú úlohu zohráva práve Ústavný súd SR, ktorý vysvetľuje a uplatňuje ústavné normy. Názory, ktoré vyslovil Ústavný súd SR v rozsahu názorov povahy ratio decidendi, sa môžu týkať len jednotlivých ustanovení, prípadne majú význam pre výklad a uplatnenie viacerých noriem alebo pre výklad ústavy ako celku. Zároveň je potrebné povedať, že Ústavný súd Slovenskej republiky vo svojich úvahách smerujúcich k výkladu a uplatneniu ústavných noriem prihliada na právne názory Ústavného súdu Českej republiky.³⁵

Záver

Zastávame názor, že doktríny ústavných súdov jednotlivých štátov a ich vývoj nebudú priamočiare a aj naďalej sa budú vyskytovať omyly pri riešení novovzniknutých prípadov, pretože pre doktríny neexistujú žiadne návody ani vzory. Sudca rozhodujúci konkrétny prípad ho odôvodňuje predovšetkým právom samotným, rovnako právna argumentácia hľadá dôvody na svoju legitimitu najprv v práve. Máme na mysli hlavne základy práva. Pod základmi rozumieme právne idey existujúce v spoločnosti. Len systém, ktorý tieto idey zahŕňa, môže byť nazvaný právom. Samotná idea práva (podľa V. Knappa teoreticky od platného práva nezávislá a od neho odlišná predstava o tom, čo je podľa práva)³⁶, právo je síce skôr filozofickou a sociologickou rovinou (má materiálnu povahu), ale je východiskom pre pozitívne právo. Idea práva nie je ustálená, mení sa podľa jednotlivých spoločenských období. Význam doktrinálneho výkladu z hľadiska materiálnych prameňov práva teda tkvie v tom, že pri interpretácii vždy vychádzame z určitej skúsenosti, z hodnôt uplatňujúcich sa v spoločnosti, zo zvyklostí a tradícií, z politickej, kultúrnej, ekonomickej a technologickej úrovne a z mnohých ďalších hodnôt... To všetko patrí k materiálnym prameňom práva a cez doktrinálny výklad obsiahnutý najmä v komentároch, monografiách, učebniciach a iných publikáciách významných, najmä právnických autorít, sa dostávajú tieto hodnoty do pozitívneho práva, ktoré je doktrinálnym výkladom do značnej miery ovplyvňované.

³⁴ DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Komentár. 2. vydanie*. Šamorín : Heuréka, 2007, s. 16.

³⁵ Bližšie pozri: DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Komentár. 2. vydanie*. Šamorín : Heuréka, 2007, s. 19.

³⁶ KNAPP, V.: *Teorie práva*. Praha, 1995, s. 82.

Recenzent: doc. JUDr. Imrich Kanárik, CSc.

DORKOVÁ, Mária. The importance of doctrinal interpretation from the view of the law sources. *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, Vol. 3, 2011, No. 6, p. 113-125.

The article refers to the importance of existing doctrines and their applying to our legal system, as well as to the existence and importance of material sources of law. The legal doctrine has a significant influence on the law making and court decisions in spite of the legal doctrine doesn't rank among the official legal sources. From the view of material law sources the importance of doctrinal interpretation resides in respecting of existed principles which are expressed as a formal source of law or they only exist as a substantive source of law.